

zetlerine kapılmama hissidir. Allah'ı zikretmeye ve Kur'an okumaya devam et ki seni gökte melekler, yerde insanlar arasında yaşatacak olan budur. Doğruyu söyle, bunun dışında da sükûtu tercih et. Bunları yaparsan şeytanı yenersin".

Muhammed Sabrân Efendi el-Endenûsî, Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'nde *Mervîyyâtü's-şahâbiyyi'l-celîl Ebî Sa'id el-Hudrî fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* adlı bir doktora çalışması yapmıştır (Mekke 1401/1981).

BİBLİYOGRAFYA :

Tirmizî, "İlim", 4; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 11; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 369-371; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 89; Hatîb el-Bağdâdî, *Takvîdül-İlm* (nşr. Yûsuf el-Uş), Dimaşk 1974, s. 36-38, ayrıca bk. İndeks; a.mlf., *Târîhu Bağdâd*, I, 180; İbnü'l-Kayserânî, *el-Cem' beyne ricâli's-Şahîhayn*, Beyrut 1405, I, 158-159; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 365; VI, 142; Zehebî, *Tezkiretül'l-evliya*, I, 44; a.mlf., *A' lâmü'n-nûbelâ*, III, 168-172; Safedî, *el-Vâfî*, XV, 148; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 3-4; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 35; III, 85-86; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 479-480; Abdülvehhâb Abdüllatif, *el-Muhtaşar*, Kahire 1386/1966, s. 114-115; Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1953, s. 23-24; a.mlf., "Ebû Sa'id el-Hudrî", *İst.A*, IX, 4857-4858; *Fâtih Câmileri* (haz. Fâtih Müftülügü), İstanbul 1991, s. 143, 334, 353.

Raşit Küçük

EBÜ SAİD el-MAKBÜRÎ

(أبو سعيد المقبري)

Ebû Sa'id Keysân (b. Sa'id ?) el-Makbûrî
(ö. 100/718-19)

Muhadramûndan kabul edilen
Medineli muhaddis.

Babasının adı ve soyu hakkında bilgi yoktur. Makbûrî nisbesini, Hz. Ömer devrinde kabir kazmakla görevlendirilmesi veya evinin Baki' Kabristanı'na yakın olması sebebiyle aldığı söylenmektedir. Medenî nisbesiyle de anılmaktadır. Ümmü Şerîk'in kölesi iken âzat edilmesi için sahibiyile 40.000 dirheme anlaşılan Ebû Sa'id, bu meblağın büyük bir kısmını muhtemelen taksitler halinde ödedikten sonra geri kalanı bir defada ödemek istediye de sahibi bunu kabul etmedi. Ebû Sa'id'in konuyu Hz. Ömer'e intikal ettirmesi üzerine sahibinin kabul etmediği bedel beytûlmâle alınarak Ebû Sa'id âzat edildi ve Ümmü Şerîk'e de parasını ister bir defada ister taksitler halinde beytûlmâlden alabileceği bildirildi.

Ebû Sa'id, devlet hazinesinden herkeseye yardım edildiği yıllarda zengin oldu

ve zekâtını Hz. Ömer'e götürdü. Ancak devlet, zekâtı kabul etmeye ihtiyaç duymayacak kadar zengin olduğu için halife ona zekâtını bizzat dağıtmasını söyledi.

Ebû Sa'id el-Makbûrî Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebû Hüreyre, Ebû Sa'id el-Hudrî, Abdullah b. Selâm, Üsâme b. Zeyd ve Ukbe b. Âmir el-Cühenî gibi sahâbilerden hadis rivayet etmiş, kendisinden de başta oğlu muhaddis Sa'id b. Ebû Sa'id olmak üzere torunu Abdullah b. Sa'id, Amr b. Ebû Amr, Sâbit b. Kays el-Gıfârî gibi tâbiîn muhaddisleri hadis almışlardır. İbn Sa'd ve Ebû Zû'r'a er-Râzî onu hadis rivayetinde *sika** olarak kabul ederken Yahyâ b. Ma'in ve Ahmed b. Hanbel olumsuz bir yanı olmadığını söylemekle yetinmişlerdir. Hayatının son dört yılında -muhtemelen yaşlılığı sebebiyle- rivayetleri birbirine karıştırdığı ileri sürülen Ebû Sa'id'in çok hadis naklettiği Vâkidî tarafından söylenmişse de kaynaklarda fazla rivayeti bulunmamaktadır. *Şahîh-i Buḥârî*'de iki, Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde de bir rivayeti yer almıştır.

Ebû Sa'id 100 (718-19) yılında Medine'de vefat etmiştir. İbn Sa'd onun Velîd b. Abdülmelik devrinde (705-715) öldüğünü söylemektedir. Tahâvî ise oğlu Sa'id b. Ebû Sa'id'in vefat ettiği 125 (743) yılını yanlışlıkla onun ölüm tarihi olarak zikretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 85-86; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 234-235; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâş), s. 443; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 166; İbn Hibbân, *es-Şikât*, V, 340; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 93; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VI, 143; Zehebî, *Tezkiretül'l-huffâz*, I, 116-117; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 319; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 453-454; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 234.

ALİ OSMAN KOÇKUZU

EBÜ SAİD MİRZA HAN

(ö. 873/1469)

Timurlu hükümdarı
(1451-1469).

1424'te doğdu. Babası Timur'un torunu Muhammed b. Mirân Şah'tır. Çocukluk ve gençlik yılları, babasının ölüm döşeginde iken kendisini emanet ettiği Uluğ Bey'in yanında Semerkant'ta geçti. Kısa sürede ilmî, idarî ve askerî konularda Uluğ Bey'in takdirini kazandı.

Ebû Said, daha Uluğ Bey'in sarayında iken hükümdarlık makamını ele geçirmeyi tasarlıyordu. Nitekim 1449'da Uluğ

Bey ile oğlu Abdüllatif arasındaki mücadeleden faydalanarak Argun Türkmenleri'nden aldığı destekle Uluğ Bey'in diğer oğlu Abdülaziz'in idaresindeki Semerkant şehrini ele geçirme teşebbüsünde bulundu. Uluğ Bey oğlu Abdüllatif ile yaptığı savaşı keserek Semerkant'ın imdadına koştu ve Ebû Said Semerkant kuşatmasını kaldırıp bozkırlara çekilmek mecburiyetinde kaldı. Şehrin kurtarılmasından sonra da Uluğ Bey ile oğlu Abdüllatif arasındaki mücadele devam etti ve Semerkant yakınlarında baba-oğul arasında cereyan eden savaşta Uluğ Bey mağlûp olarak oğluna esir düştü. Uluğ Bey'in yargılanması ve oğlunun bilgisi dahilinde öldürülmesi saltanat mücadelesini daha da şiddetlendirdi. Bu karışıklıktan faydalanıp Semerkant'tan kaçan ve Buhara'ya gelen Ebû Said Sultan Abdüllatif'in emriyle yakalanarak ölüm cezasına çarptırıldı. Ancak bu sırada Sultan Abdüllatif'in bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine şehrin daruga ve kadısı Ebû Said'e biat etti. Ebû Said ikinci defa Semerkant üzerine yürüdüyse de yenildi ve kuzeydeki bozkırlara kaçıp canını kurtardı. Siriderya havzasındaki Yesi şehrini kendisine merkez yaparak Semerkant'ı elinde bulunduran Sultan Abdullah'a karşı mücadelesini sürdürdü. Üzerine gönderilen kuvvetleri bazan siyasî manevralarla, bazan da savaş hileleriyle geri püskürttü. Sultan Abdullah'ın daha büyük kuvvetlerin başında bizzat Yesi şehrine yürümesi üzerine Özbek Hanı Ebû'l-Hayr'dan yardım istemek zorunda kaldı. Ebû Said ve Ebû'l-Hayr'ın müşterek kuvvetleri 1451 yılında Taşkent ve Hocend şehirlerini ele geçirdi; daha sonra aynı yılın Haziran ayında Semerkant yakınlarındaki Şiraz köyü civarında Sultan Abdullah'ı mağlûp ederek Semerkant'a girdiler ve Ebû Said'i tahta çıkardılar. Böylece Timurlular'ın başşehri Şāhruhoğulla-

Ebû Said
Mirza Han'ı
tasvir eden
bir resim
(TA, XIV, 278)

rı'ndan Mîrânşahoğulları'nın hâkimiye-
tine geçmiş oldu.

Ebû Said Mirza Han ülkesine yönelik tehlikeleri önledi. Çağatay hanlarından İsen Buka Han Siriderya nehrini geçerek Mâverâünnehir'e girdiyse de Timur-lu kuvvetleri karşısında geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Bu olaydan sonra Ebû Said, Çağatayoğulları arasındaki iç mücadeleden faydalanmasını bildi ve bu sayede doğudan gelen tehlikeleri kolayca önledi. Ebû Said, düşmanı İsen Buka'ya karşı saltanat iddiasında bulunan ağa-beyi Yûnus Han'ı destekledi ve Çağatay Hanlığı topraklarının iki kardeş arasın-da paylaşılmasından sonra Çağatayoğul-ları kendisi için tehlike olmaktan çıktı. Ebû Said için doğuda ikinci tehlike olan hânedanın diğer koluna mensup Hüseyin Baykara onun karşısında tutunamadı ve Özbek Hanı Ebû'l-Hayr'a sığındı. Bu suretle Timurlu Devleti'nin en güçlü temsilcisi olan Semerkant hâkimi Ebû Said, hânedanın diğer kollarına ve bilhassa Şâhruh koluna mensup şehzadeleri gö-revlerinden alarak yerlerine Mîrânşah koluna mensup kimseleri getirdi.

Bu sırada Yakınoğ'u'da iki Türkmen beyi arasındaki mücadelede Karakoyun-lu Cihan Şah Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan karşısında mağlûp olmuş ve ha-yatını kaybetmişti. Cihan Şah'ın oğlu Ha-san Ali babasının intikamını almak için Ebû Said'den yardım istedi, bunu fırsat bilen Ebû Said eski dostu Uzun Hasan'a savaş açtı. Timur'un vasiyetinde Mîrânşahoğulları'nın toprağı olarak gösteri-len Azerbaycan Ebû Said için ayrı bir an-lam taşıyordu. 1468 yılı Şubat ayında Azerbaycan'a doğru hareket eden Ebû Said, doğrudan Uzun Hasan'ın yaylağı Karabağ üzerine yürüdü. Uzun Hasan'ın yapmış olduğu barış tekliflerini kabul etmedi. Ancak Akkoyunlu hükümdarı coğrafi avantajı iyi kullanarak iase yol-larını kesmek suretiyle Ebû Said'in kuv-vetlerini perişan etti. Sonuçta Ebû Sa-id'in kuvvetleri dağıldı, kendisi esir alın-dı ve babaannesesi Gevher Şad Hatun'un intikamını almak isteyen Şâhruh'un to-runu Yâdgâr Muhammed tarafından öldürüldü (22 Receb 873 / 5 Şubat 1469). Ebû Said'in ölümünden sonra geride bıraktığı on bir oğlundan hiçbirisi ülke toprakları üzerinde mutlak bir otorite kura-madı. Bu sebeple Ebû Said'in Timurlu İmparatorluğu'nu yeniden kurma düşün-cesi de gerçekleşmedi.

Kaynaklarda âdil, merhametli, azimli, kabiliyetli bir hükümdar olarak tanı-tı-

lan ve XV. yüzyılın ikinci yarısındaki di-ğer Timurlu hükümdarları gibi şeriat hü-kûmlerine sıkı sıkıya bağlı olan Ebû Said Han, Taşkent'ten saltanat merkezine da-vet ettiği Nakşibendî şeyhi Hoca Ubey-dullah Ahrâr'ın etkisi altındaydı. Nite-kim şeyhinin isteğı üzerine Semerkant, Buhara ve Herat şehirlerinde gayri şer'î olan ticaret (tamga) vergisini kaldırttı. Ayrıca meyve ağaçlarından vergi alınma-sını da yasakladı. Tarımla ve çiftçilerle yakından ilgilenerek sulu tarımı teşvik etti ve bu konularda uzman olan veziri Kutbüddin Simnânî'yi sulama sistemini organize etmek ve yaygınlaştırmakla gö-revlendirdi. Herat'ın kuzeyinde Cûy-i Sul-tânî denilen kanalla Meşhed yakınların-daki Gülistan Bendi'ni de o yaptırmış-tır. Onun zamanında Timurlular Mâverâ-ünnehir, Türkistan, Kâbülistan (Kâbil), Zâ-bülistan (bugünkü Afganistan), Horasan ve Mâzenderan'da hâkimiyet kurmuşlar-dır. Bâbürlü İmparatorluğu'nun kurucu-su Muhammed Bâbü'r Ebû Said'in toru-nudur.

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâmeddîn Şâmî, *Zafername* (trc. Necati Lugal), Ankara 1987, s. 201; Ebû Bekr-i Tih-rânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye* (nşr. Necati Lugal — Faruk Sümer), Ankara 1964, II, 289-353; Dev-letsah, *Tezkire* (trc. Necati Lugal), İstanbul 1977, IV, 548-550, 554; Bâbü'r, *Vekâîi'* (Arat), I, 60-67; W. Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı* (trc. Ta-hiroğlu Akdes Nimet), İstanbul 1930, s. 135-141; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s. 354-356; Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1967, I, 104-106; H. R. Roemer, "The Successor of Timur", *CHIr.*, VI, 111-118; R. Grousset, *Bozkır İmparatorlu-ğu Atilla / Cengiz Han / Timur* (trc. Reşat Uz-men), İstanbul 1980, s. 428-431; İsmail Aka, "Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, IX, 257-261; a.mlf., "Timur'un Ölümünden Sonra Do-ğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'-de Hâkimiyet Mücadeleleri", *TKA*, XXII/1-2 (1984), s. 49-64; A. S. Beveridge, "Ebû Sa'id", *IA*, IV, 47-49; J. Aubin, "Abû Sa'id b. Mu-hammed b. Mîrânşâh b. Tîmûr", *EI²* (İng.), I, 147-148.

ABDÜLKADİR YUVALI

EBÜ SAİD-i SÂNİ

(أبو سعيد ثاني)

Ebû Saîd b. eş-Şeyh
Sun'illâh-i Kûzegerânî
(ö. 980/1572)

Nakşibendî şeyhi ve tefsir âlimi.

Aslen Horasanlı olan babası Şeyh Sun'ul-lah, Herat'ta büyük mutasavvıf ve şair Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1492) ile beraber meşhur Nakşibendî şeyhlerin-den Ubeydullah Ahrâr'dan (ö. 895/1490)

feyiz almış, daha sonra irşad göreviyle gittiği Tebriz'e yerleşmişti. Şeyh Sun'ul-lah'ın gelişinden kısa bir müddet sonra şehri işgal eden Safevî Hükümdarı Şah İsmâil, Tebriz'in üçte ikisi Sünnî olan hal-kını Şîî mezhebini kabule zorladı. Bu du-rumdan rahatsız olan Şeyh Sun'ullah Bit-lis'e göç etti. Ancak dostlarının ısrarı üze-rine bir süre sonra Tebriz'e geri döndü ve şehrin yakınındaki Kûzegerân kasa-basına yerleşti. Ebû Saîd 920'de (1514) burada dünyaya geldi.

Gençliğinde iyi bir öğrenim gören Ebû Saîd, Mîr Gıyâseddin Mansûr'un hizmeti-ne girdi. O sırada Tebriz'in idaresini elin-de tutan Şah Tahmasb da Şah İsmâil gi-bi Şîî olmayan halk üzerindeki baskıları-nı arttırınca Ebû Saîd amcası Azîz ile bir-likte o devirde İran'da yaşayan birçok Sünnî âlim ve edibin yaptığı gibi Osmanlı topraklarına sığınmak üzere Tebriz'den ayrılmak isterken yakalanıp hapse atıl-dı ve bütün mallarına el konuldu. Daha sonra dostlarının yardımıyla hapisten kurtularak amcasıyla beraber Erdebil'e gitti ve orada iki yıla yakın Molla Hü-seyn-i Erdebilî'nin hizmetinde bulundu. 955'te (1548) Azerbaycan'ı ikinci defa fetheden Kanûnî Sultan Süleyman'a sı-ğınarak onunla birlikte İstanbul'a geldi. Halep'te devlet hizmetine alınarak kendi-sine 15 akçe maaş bağlandı. 971 (1563) yılında hacca gitti. Ebû Saîd İstanbul'da vefat etti ve Şeyh Vefa Camii Kabrista-nı'nda kendisi için yaptırılan türbeye def-nedildi. Atâî hazîrenin kitâbesinde, "Mer-hum Şeyh Ebû Saîd bu fenâ mülkünden ayrılınca halka çok vefa gösterdiğinden Vefa Meydanı onun malı oldu" anlamı-na gelen Farsça bir kıtanın yazılı oldu-ğuna kaydeder (*Zeyl-i Şekâik*, s. 208).

Meşhur mutasavvıf Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'a (ö. 440/1048-49) nisbetle "Sânî" lakabını alan Ebû Saîd akıl ve naklî ilim-lerde de geniş bilgi sahibi bir âlimdir. Atâî onun Beyzâvî tefsirini tercüme et-tiğini, kendisinin bu eseri gördüğünü, ay-rıca müfessirler hakkında bir eseri daha olduğunu söyler.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 207-208; *Keşfü'z-zu-nûn*, II, 1107; Muhammed Ali Terbiyet, *Dâniş-mendân-ı Âzerbâycân*, Tahrân 1314 hş., s. 25-26; Rızâzâde Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tah-rân 1337 hş., s. 354.

MÜRSEL ÖZTÜRK

EBÜ SAİD es-SİRÂFİ

(bk. SİRÂFİ, Ebû Saîd).